

บทบาทการผลิตบัณฑิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในยุคปัจจุบัน

The role of the production of graduates at Mahachulalongkornrajavidyalaya University in the present

พระวัชรพล โขสธมโม (ศาลาแดง)

Phra Watcharapon Khosadhammo (Saladaeng)

สาขาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

The Master of Arts in Buddhist Studies degree, Graduate School, Mahachulalongkorn University, Thailand

majimfaam@hotmail.com

Received: September 9, 2021

Revised: December 1, 2021

Accepted: December 3, 2021

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (๑) เพื่อศึกษาสภาพการบริหารจัดการการผลิตบัณฑิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (๒) เพื่อวิเคราะห์บทบาทการผลิตบัณฑิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (๓) เพื่อนำเสนอแนวทางในการผลิตบัณฑิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก (Indept-Interview) ผู้บริหารและคณาจารย์จำนวน ๕ รูป/คน

ผลการศึกษาพบว่า (๑) สภาพการบริหารจัดการของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในปัจจุบันพบสภาพปัญหา ๖ ด้าน คือ เนื่องจากปัจจุบันสถานอุดมศึกษามีการแข่งขันทางการศึกษาอย่างเข้มข้นมากขึ้นจึงส่งผลกระทบต่อจำนวนนิสิต โดยหลักสูตรการเรียนการสอนของมหาวิทยาลัยเน้นหนักทางด้านพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นสาขาวิชาที่มีความเฉพาะด้าน ในส่วนงบประมาณอุดหนุนจากรัฐบาลในวงเงินที่จำกัดในการบริหารจัดการ นิสิตบางท่านในมหาวิทยาลัยมีสุขภาพไม่อำนวยต่อการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน มหาวิทยาลัยตั้งอยู่ห่างจากพื้นที่กรุงเทพมหานครการอำนวยความสะดวกด้านการเดินทางจึงไม่เพียงพอ (๒) ในปัจจุบันมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยมีบทบาทในด้านการผลิตบัณฑิต ๖ ด้าน โดยการผลิตบัณฑิตอยู่ภายใต้แผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษาระยะที่ ๑๒ สอดคล้องเป็นไปตามวัตถุประสงค์ ปรัชญา ปณิธานและพันธกิจของมหาวิทยาลัย มีการเปิดหลักสูตรทั้งหมด ๒๖๗ หลักสูตร ส่งเสริมให้มีการพัฒนาคณาจารย์ให้เท่าทันโลกสมัยใหม่และเน้นการศึกษาพระพุทธศาสนา การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเป็นวิชาบังคับ มหาวิทยาลัยได้รับงบประมาณสนับสนุนซึ่งอยู่ภายใต้การกำกับของรัฐบาลส่งผลให้มหาวิทยาลัยสามารถดำเนินการผลิตบัณฑิตและการวิจัยได้อย่างทั่วถึง ในด้านการอำนวยความสะดวกกองกิจการที่นิสิตได้จัดรถรับส่งบริการนิสิตจำนวน ๑๓ คันต่อวัน เพื่อลดความแออัด

และเพื่อให้เกิดความเพียงพอต่อความต้องการของนิสิตอีกด้วย (๓) บทบาทการผลิตบัณฑิตในยุคปัจจุบัน ระหว่างปีการศึกษา ๒๕๖๑ - ๒๕๖๓ มีผู้สำเร็จการศึกษาจำนวน ๕๘,๒๐๑ รูป/คน โดยหลักสูตรได้มีการนำเทคโนโลยีที่มีการบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ ควบคู่กับเน้นหลักธรรมพระพุทธศาสนาโดยพัฒนาผู้สอน ให้เกิดความเป็นเลิศตามอัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัย โดยมหาวิทยาลัยจะต้องผลิตบัณฑิตที่มีความใฝ่รู้ สามารถคิดวิเคราะห์ สามารถผลิตงานวิจัยที่มีคุณภาพเพื่อให้สามารถแก้ไขปัญหาสังคมยุคปัจจุบันได้โดยใช้หลักธรรมะ และจะต้องเรียนรู้วัฒนธรรมใหม่ ๆ มีนิสัยรักการเรียนรู้ตลอดเวลา นิสิตจะต้องเป็นนิสิตที่มีความรู้ความสามารถ ๖ ด้าน ด้านหลักสูตร ควบคู่กับให้บัณฑิตมีธรรมะซึ่งเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า เป็นแกนสำคัญในการเผยแผ่และการพัฒนาอย่างยั่งยืน มหาวิทยาลัยมีนโยบายพัฒนาหลักสูตรทุก ๆ ๕ ปี เพื่อให้หลักสูตรได้มีความทันสมัยต่อการศึกษาทันสมัยตามยุค ในด้านงบประมาณแล้วมหาวิทยาลัย ได้รับงบประมาณจากทางภาครัฐและยังส่งเสริมแนวทางในการเพิ่มงบประมาณโดยการจัดกิจกรรมระดับนานาชาติ งานด้านงานวิจัยที่เกิดประโยชน์ต่อสังคมและเป็นที่น่าสนใจทั้งระดับประเทศและระดับโลก โดยมหาวิทยาลัยควรมีการปรับปรุงการทำงานในส่วนการบริหารด้านงบประมาณโดยให้สอดคล้องกับงบประมาณในการลงทุนการผลิตบัณฑิตแต่ละปีและจัดอบรมบุคลากรเป็นประจำ ด้านการเรียนการสอน ทั้งนี้มหาวิทยาลัยควรส่งเสริมบุคลากรเจ้าหน้าที่และนิสิตให้ได้รับทุนของมูลนิธิของมหาวิทยาลัย ทุนเล่าเรียนหลวงรวมถึงทุนอื่น ๆ อีกมากมายเพื่อนิสิต พร้อมทั้งส่งเสริมวัฒนธรรมการศึกษาด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

คำสำคัญ : บทบาท ; การผลิตบัณฑิต; แนวทางในการผลิตบัณฑิต;
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ; ยุคปัจจุบัน

Abstract

The objectives of this research are the following: (1)to determine the administrative condition for the production of graduates at Mahachulalongkornrajavidyalaya University; (2) toanalyze the role of production of graduates at Mahachulalong-kornrajavidyalaya University; (3)to propose an approach to the productionof graduates at Mahachulalongkornrajavidyalaya University. This is a qualitative research based on the study of data from documents and on in-depth interviews with a total of five members of academic personnel and teaching staff including both monks and laypersons.

Findings were as follows; (1) Regarding the administrative condition of the production of graduates at Mahachulalongkornrajavidyalaya University, the findings are significant in

six aspects. First, there is the student problem. The evidence has showed that competition is more intense among universities. Second, there is the teacher problem, and third, the curriculum problem. Because of that, the entire courses have mainly emphasized Buddhist studies. Another aspect is budget limitations, supported from the government. Meanwhile, some students' health is an issue which is not conducive to practicing Vipassana meditation. One last thing, the transportation service of the university is insufficient.

(2) The role of Mahachulalongkornrajavidyalaya university referring to the production of graduates, there are a total of six contributions as follows: The direction of the production of graduates is based on the Higher Education Development Plan, Phase 12, including objectives, philosophy, determinations. There are a total of 267 programs. The university has encouraged the teachers to improve themselves to keep up with the modern world, The emphasis is to study Buddhism, and vipassana meditation is a compulsory core subject., the university is under the supervision of Thai government, as a result, the missions happen to be completed in producing graduates and conducting research studies. According to the role of the transportation service, there are a total of 13 shuttle buses per day.

(3) As shown by the role of the production of graduates during the academic years of 2018-2020, there had been a total of 58,201 students (monks and laypersons) successfully received degrees. In the matter of curriculum, the task is noticeably to integrate modern knowledge with Buddhist teachings. Budgeting, on the other hand, the university has promoted ways to increase the budget in addition to the financial support from the government. However, to solve the commute problem, it is apparent that the university has increased the alternative ways of commute for students and faculty members. In view of scholarships, there are types of scholarships, for example, the royal financial aid for monks and novices. Finally, a signifying importance is educational innovations. The university has promoted innovations in research studies, and on the propagation of Buddhism.

Keyword: The role; production of graduates; course of production of graduates; Mahachulalongkornrajavidyalaya university; The present.

บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ให้ความสำคัญในด้านการส่งเสริมปัญญา มีความสัมพันธ์กับการศึกษาที่เกี่ยวข้องกัน โดยพระพุทธศาสนามีรูปแบบแบบแผนในการเรียนการสอน เป็นรูปแบบของการฝึกฝนทางกายทางจิตและทางปัญญา ในทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงกระบวนการเหล่านี้ว่าสังฆกรรม ๓ ประการคือ ปรียัติสังฆกรรมเรียนพระธรรมวินัยปฏิบัติสังฆกรรม หมายถึง การปฏิบัติสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐานปฏิเวธสังฆกรรม หมายถึง การบรรลุธรรมผล นิพพาน^๑

การศึกษาในทางพระพุทธศาสนาในยุคเริ่มต้นนั้นเป็นการ เรียนการสอนในรูปแบบภาษาพูดปาฐะ (orality) หรือภาษาพูด หมายถึงการสื่อสารภายใต้ความคิดโดยไม่ใช้ความรู้ใด ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเขียนหรือลายเส้นหรือลายลักษณ์อักษรบนกระดาษ^๒ รูปแบบการเรียนการสอนได้ผ่านกระบวนการพัฒนาในรูปแบบต่าง ๆ จนกระทั่งพระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ดินแดนประเทศไทยในปัจจุบัน เมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๓๖๖ ด้วยการส่งพระสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศต่าง ๆ ๙ สาย โดยการอุปถัมภ์ของพระเจ้าอโศกมหาราช กษัตริย์อินเดีย^๓ จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษาไทย อาจจะกล่าวได้ว่าประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนาในประเทศไทยส่วนหนึ่งจะกล่าวถึงบทบาทในด้านการศึกษาหรือการฝึกหัดกุลบุตรตั้งแต่หลักธรรมเบื้องต้นจนถึงหลักธรรมขั้นสูงทั้งยังมีการพัฒนาในระบบการเรียนการสอนพระภิกษุสามเณรทั้งประเทศ จำนวน ๒๕๒,๘๕๑ รูป^๔ ในประเทศไทยให้ได้รับการศึกษา เป็นการศึกษาในรูปแบบของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในยุคปัจจุบัน เพื่อให้ได้รับการศึกษาศาสตร์ชั้นสูง

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงสถาปนาขึ้นถวายแด่พระภิกษุสงฆ์ (พ.ศ.๒๔๓๐) เพื่อศึกษาพระไตรปิฎกและวิชาชั้นสูง(อุดมศึกษา) เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระองค์ท่าน ซึ่งมีวิสัยทัศน์ยุทธศาสตร์ ในด้านการผลิตบัณฑิตได้เริ่มขึ้นจนถึงปัจจุบัน พ.ศ. ๒๕๖๔ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยโดยการนำขององค์อธิการบดี รูปที่ ๖ พระธรรมวัชรบัณฑิต ศาสตราจารย์ ดร.ประธานคณะกรรมการมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (พ.ศ. ๒๕๖๑ - ปัจจุบัน) เข้ารับดำรงตำแหน่งเมื่อ ๒๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๑ ที่ประชุมสภามหาวิทยาลัยได้มีมติเห็นชอบแต่งตั้ง พระราชปริยัติกวี (สมจินต์ สมมาปญโญ) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ เลขานุการแม่กองบาลีสนามหลวง ในฐานะรองอธิการบดี ฝ่ายวิชาการ ดำรงตำแหน่งอธิการบดีมหาวิทยาลัย

^๑ ม.อ. (ไทย) ๑๔/๘๗/๑๐๐.

^๒ Ong., W.,Orality and literacy: The technologizing of the word(3rd ed.), (New York: Routledge,2012), p.11.

^๓ พระปลัดธีรภัทร์ นาถสีโล, “การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาทางการศึกษาโดยใช้หลักสังคหวัตถุ ๔”, วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิการ, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๗ (กรกฎาคม ๒๕๖๔) : ๖๗.

^๔ ข่าวสดออนไลน์, สำนักพุทธฯเผยผลสำรวจพระสงฆ์-สามเณรยอดลดฮวบทั่วประเทศเหลือ ๒.๕ แสนรูป, [ออนไลน์], แหล่งที่มา:https://www.khaosod.co.th/around-thailand/news_2957304 [๑๖ สิงหาคม๖๔].

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยการนำชื่อขึ้นกราบทูลสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (อัมพร อมฺพโร) มีพระบัญชาแต่งตั้ง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในยุคปัจจุบันได้บริหารจัดการการผลิตบัณฑิตภายใต้ปณิธานว่า สุภาชิตประจำมหาวิทยาลัย ปณฺญาโลกสมิ ปชฺโชโต แปลว่า ปัญญาเป็นแสงสว่างในโลก ปรัชญาประจำมหาวิทยาลัย จัดการศึกษาพระพุทธศาสนาบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่พัฒนาจิตใจและสังคม ปณิธานของมหาวิทยาลัย เป็นสถานศึกษา พระไตรปิฎกและวิชาชั้นสูงสำหรับพระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์ วิสัยทัศน์ของมหาวิทยาลัย “มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาระดับโลก” World University of Buddhism, WUOB. ^๕ “ผลิตบัณฑิตและพัฒนาบุคลากร ให้เป็นผู้มีปฏิปทาน่าเลื่อมใส ใฝ่รู้ ใฝ่คิด เป็นผู้นำจิตใจและปัญญามีโลกทัศน์กว้างไกล มีความสามารถในการแก้ปัญหา” เป็นการศึกษาในรูปแบบของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในยุคปัจจุบัน เพื่อให้ได้รับการศึกษา ศาสตร์ชั้นสูง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย^๖

๑) ความสำคัญ: พันธกิจผลิตบัณฑิตให้มีคุณภาพ ผลิตบัณฑิตให้มีคุณภาพ เป็นไปตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ (TQF:HED) โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาบูรณาการในกระบวนการจัดการเรียนสอน เพื่อให้ได้บัณฑิตที่มีคุณภาพ เป็นไปตามจุดมุ่งหมายของแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติที่ให้การศึกษเป็นเครื่องมือกลไกในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีความเป็นพลเมือง (เมืองค้ประกอบ ๔ ด้าน คือ มีคุณลักษณะนิสัยและพฤติกรรมที่พึงประสงค์ เมืองค้ความรู้ที่สำค้ในศตวรรษที่ ๒๑ มีทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ และมีทักษะการดำรงชีวิต) และมีคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ตามนวลักษณ์ของบัณฑิต ๙ ประการ คือ

๑) มีปฏิปทาน่าเลื่อมใส	๒) ใฝ่รู้ใฝ่คิด
๓) ผู้นำด้านจิตใจและปัญญา	๔) มีทักษะด้านภาษา
๕) มีศรัทธาอุทิศตน	๖) รู้จักเสียสละ
๗) รู้เท่าทันสังคม	๘) สัมสมโลกทัศน์
๙) พัฒนานวัตกรรมเชิงพุทธ	
M – Morality	A – Awareness	H – Helpfulness	A – Ability
C – Curiosity	H – Hospitality	U – Universality	L – Leadership
A – Aspiration ^๗			

^๕ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, สุภาชิต ปรัชญา ปณิธาน วิสัยทัศน์ และพันธกิจ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.mcu.ac.th/pages/philosophy-commitment-vision-mission> [๑๗ สิงหาคม ๒๕๖๔].

^๖ ประวัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๒-๓.

^๗ กองกิจการนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, นวลักษณ์นิสิต ๙ ประการ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://stud.mcu.ac.th/?page_id=1215 [๖ กันยายน ๖๔].

๒) วิจัยและพัฒนา หมายถึง การวิจัยและค้นคว้า เพื่อสร้างองค์ความรู้และนวัตกรรมควบคู่ไปกับกระบวนการเรียนการสอน เน้นการพัฒนาองค์ความรู้ในพระไตรปิฎก โดยวิธีสหวิทยาการแล้วนำองค์ความรู้ที่ค้นพบมาประยุกต์ใช้แก้ปัญหา ศิลธรรม และจริยธรรมของสังคม รวมทั้งพัฒนาคุณภาพงานวิชาการด้านพระพุทธศาสนาโดยความร่วมมือกับสถาบันการศึกษาที่มีชื่อเสียงทั้งภายในประเทศและต่างประเทศเพื่อพัฒนาคุณภาพนักวิจัยและงานวิจัยให้มีคุณภาพและความเป็นสากลได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๓) ส่งเสริมพระพุทธศาสนาและบริการวิชาการแก่สังคม หมายถึง การส่งเสริมพระพุทธศาสนาและบริการวิชาการแก่สังคม ตามปณิธานการจัดตั้งมหาวิทยาลัย ด้วยการปรับปรุงกิจกรรมต่าง ๆ ให้ประสานสอดคล้อง เอื้อต่อการส่งเสริม สนับสนุนกิจการคณะสงฆ์สร้างความรู้ความเข้าใจหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาสร้างจิตสำนึกด้านคุณธรรม จริยธรรมแก่ประชาชน โดยการจัดประชุม สัมมนาและฝึกอบรม เพื่อพัฒนาพระสงฆ์และบุคลากรทางศาสนา ให้มีศักยภาพในการธำรงรักษา เผยแผ่หลักคำสอนและเป็นแกนหลักในการพัฒนาจิตใจในวงกว้าง^๘

๔) ทะนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรม หมายถึง การเสริมสร้างและพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ด้านการทะนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรม ให้เอื้อต่อการศึกษาโดยใช้พระพุทธศาสนาเป็นกลไกเพื่อสร้างจิตสำนึกและความภาคภูมิใจในความเป็นไทย รวมทั้งส่งเสริม สนับสนุนให้มีการนำ ภูมิปัญญาท้องถิ่น มาเป็นรากฐานของการพัฒนาอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน

ได้พัฒนาหลักสูตรในการผลิตบัณฑิตทุกระดับสาขา รวมเปิดสอนทุกหลักสูตรทุกระดับ จำนวน ๒๖๗ หลักสูตรมีคณาจารย์ทั้งหมด ๒,๒๕๗ รูป/คน^๙ โดยมีรูปแบบการดำเนินงานอยู่ในกรอบของพันธกิจเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ นวลักษณ์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีผลงานได้ทำการผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพเป็นจำนวนมาก ด้วยนโยบายการผลิตบุคลากร ให้มีประสิทธิภาพตามกาลเวลาและความต้องการของสังคมโลก ได้ขยายการศึกษาไปที่พื้นที่ต่าง ๆ เพื่อขยายการศึกษาให้เข้าถึงคณะสงฆ์โดยจัดการเรียนการสอนในระดับปริญญาตรี ปริญญาโท และปริญญาเอก จากส่วนกลาง ๖ ส่วนจัดการศึกษา ได้แก่ คณะพุทธศาสตร์ คณะครุศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์บัณฑิตวิทยาลัย และวิทยาลัยพุทธศาสตร์นานาชาติ^{๑๐} จำนวน วิทยาเขต ๑๑ วิทยาเขต วิทยาลัยสงฆ์ ๒๕ แห่ง ห้องเรียน ๔ แห่ง หน่วยวิทยบริการ ๕ หน่วย สถาบันสมทบ ๖ แห่งทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ

^๘ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส,รศ.ดร. และคณะ, **ประวัติและพัฒนาการมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท 21 เซ็นจูรี่ จำกัด, ๒๕๕๘), หน้า ๖๖.

^๙ สัมภาษณ์ พระมหาสาธิต สาธิต, ดร., ผู้อำนวยการกองกลาง, ๒๕ สิงหาคม ๒๕๖๓.

^{๑๐} สำนักทะเบียนและวัดผล มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **สถิติบัณฑิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยประจำปีการศึกษา ๒๕๖๓**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๓), หน้า สรุปลผู้บริหาร.

จากความสำคัญดังกล่าวมาแล้วนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาสภาพปัญหาปัจจุบัน บทบาทการผลิตบัณฑิต และนำเสนอแนวทางในการผลิตบัณฑิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สืบไป

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อศึกษาสภาพการบริหารจัดการการผลิตบัณฑิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒. เพื่อศึกษาบทบาทการผลิตบัณฑิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๓. เพื่อนำเสนอแนวทางในการผลิตบัณฑิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิธีการศึกษา (Research Methodology)

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตงานวิจัยไว้ ๒ ประเด็น (๑) ขอบเขตด้านเนื้อหา (๒) ขอบเขตด้านเอกสาร รายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยจะศึกษาสภาพปัญหาในปัจจุบัน ๖ ด้านคือปัญหาด้านนิสิต ปัญหาด้านอาจารย์ผู้สอน ปัญหาด้านหลักสูตร ปัญหาด้านงบประมาณ ปัญหาด้านการเรียนการสอน ปัญหาด้านการอำนวยความสะดวกการเดินทาง ศึกษาบทบาทการผลิตบัณฑิต ๖ ด้าน คือ บทบาทด้านนิสิต บทบาทด้านอาจารย์ผู้สอน บทบาทด้านหลักสูตร บทบาทด้านงบประมาณ บทบาทด้านการเรียนการสอน บทบาทด้านการอำนวยความสะดวกการเดินทาง และการศึกษา ผู้วิจัยศึกษาแผนพัฒนามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ระยะที่ ๑๒ ยุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยการผลิตบัณฑิตระดับปริญญาตรี การผลิตบัณฑิตระดับปริญญาโทการผลิตบัณฑิตระดับปริญญาเอก รวมถึงหลักธรรมที่เกี่ยวข้องของลักษณะของบัณฑิตที่ดีแนวคิดเรื่องไตรสิกขาแนวคิดเกี่ยวกับอริยมรรคมีองค์ ๘ แนวคิดเรื่องภavana ๔ แนวคิดเรื่องปัญญา ๓ แนวคิดเรื่องหัวใจนักปราชญ์

๒. ขอบเขตด้านเอกสาร

ผู้วิจัยจะศึกษาข้อมูลที่เป็นหลักธรรมที่เป็นหลักธรรมจากพระไตรปิฎก อรรถกถา ส่วนประวัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผู้วิจัยจะศึกษาจากหนังสือประวัติมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หนังสือประวัติและพัฒนาการมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส และคณะ พ.ศ. ๒๕๕๘) หนังสือมหาจุฬาฯในอดีต (จำนงค์ ทองประเสริฐ (ราชบัณฑิต) พ.ศ. ๒๕๓๒) หนังสืองานครบรอบวันสถาปนา “๑๓๓ ปีมหาจุฬาฯ” (คณะกรรมการฝ่ายจัดกิจกรรมวิชาการและนิทรรศการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๖๓ แผนแม่บทการวิจัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หนังสือคู่มือประกันคุณภาพภายในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบการผลิตบัณฑิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ-

ราชวิทยาลัย จากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ หนังสือ บทความ เอกสารวิชาการ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ ทั้งภาคภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ (อินเทอร์เน็ต)

ผลการศึกษา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการศึกษาวิจัยดังต่อไปนี้

๑. สภาพการบริหารจัดการการผลิตบัณฑิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยสภาพปัญหา ๖ ด้าน คือ ปัญหาด้านนิสิต มีการแข่งขันระหว่างสถาบันอุดมศึกษาอย่างเข้มข้นมากขึ้น เด็กรุ่นอยู่ในยุคปัจจุบันมีความสนใจเข้ามาศึกษาพระพุทธศาสนาน้อยลง ปัญหาด้านอาจารย์ผู้สอน ปัญหาด้านหลักสูตร คือ เป็นหลักสูตรเฉพาะทาง ไม่ได้มุ่งเพื่อผลิตบัณฑิตเข้าสู่ตลาดแรงงาน ปัญหาด้านงบประมาณ คือ ได้รับงบประมาณอุดหนุนจากรัฐบาลในวงเงินที่จำกัด ปัญหาด้านการเรียนการสอน คือ สุขภาพของนิสิตไม่เอื้อต่อการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน บทบาทด้านการอำนวยความสะดวกการเดินทาง คือ บริการขนส่งของมหาวิทยาลัยยังไม่พอเพียง

๒. บทบาทของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีบทบาทการผลิตบัณฑิต ๖ บทบาท คือ (๑) บทบาทด้านนิสิต ทิศทางการผลิตบัณฑิตอยู่ภายใต้แผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษาระยะที่ ๑๒ โดยสอดคล้องและเป็นไปตามวัตถุประสงค์ ปรัชญา ปณิธาน และพันธกิจ (๒) บทบาทด้านอาจารย์ผู้สอน มหาวิทยาลัยได้ส่งเสริมการเรียนรู้ให้กับคณาจารย์เพื่อพัฒนาตนเองให้เท่าทันกับโลกสมัยใหม่ มีการบูรณาการในการเรียนการสอน (๓) บทบาทด้านหลักสูตร เปิดสอนทุกหลักสูตร ทุกระดับ จำนวน ๒๖๗ หลักสูตร เน้นการศึกษาด้านพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญและยังมีการส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเป็นวิชาบังคับ (๔) บทบาทด้านงบประมาณ มหาวิทยาลัยอยู่ภายใต้การกำกับของรัฐบาล (๕) บทบาทด้านการเรียนการสอน มหาวิทยาลัยเน้นทักษะการพัฒนาทักษะด้านการคิด ให้คิดเป็นทำเป็น สามารถผลิตผลงานการวิจัย (๖) บทบาทด้านอำนวยความสะดวกการเดินทาง กองกิจการนิสิตจัดรถบริการรับส่งนิสิตจำนวน ๑๓ คัน ต่อวัน

๓. บทบาทการผลิตบัณฑิตในยุคปัจจุบันระหว่างปีการศึกษา ๒๕๖๑ - ๒๕๖๓ มีผู้สำเร็จการศึกษาจำนวน ๕๘,๒๐๑ รูป/คน โดยหลักสูตรได้มีการนำเทคโนโลยีที่มีการบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ มุ่งเน้นหลักธรรมพระพุทธศาสนาโดยพัฒนาผู้สอนให้เกิดความเป็นเลิศตามอัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัย โดยมหาวิทยาลัยจะต้องผลิตบัณฑิตที่มีความใฝ่รู้ สามารถคิดวิเคราะห์ สามารถผลิตงานวิจัยที่มีคุณภาพ เพื่อให้สามารถแก้ไขปัญหาสังคมยุคปัจจุบันได้โดยใช้หลักธรรมะ และจะต้องเรียนรู้นวัตกรรมใหม่ ๆ มีนิสัยรักการเรียนรู้ตลอดเวลา นิสิตจะต้องเป็นนิสิตที่มีความรู้ความสามารถ ๖ ด้าน ด้านหลักสูตร ควรเน้นให้บัณฑิตมีธรรมะซึ่งเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นแกนสำคัญในการเผยแผ่และการพัฒนาอย่างยั่งยืน

มหาวิทยาลัยมีนโยบายพัฒนาหลักสูตรทุก ๆ ๕ ปี เพื่อให้หลักสูตรได้มีความทันสมัยต่อการศึกษาทันสมัยตามยุค ในด้านงบประมาณแล้วมหาวิทยาลัยได้รับงบประมาณจากทางภาครัฐและยังส่งเสริมแนวทางการเพิ่มงบประมาณโดยการจัดกิจกรรมระดับนานาชาติ งานด้านงานวิจัยที่เกิดประโยชน์ต่อสังคมและเป็นที่น่าสนใจทั้งระดับประเทศและระดับโลก โดยมหาวิทยาลัยควรมีการปรับปรุงการทำงานในส่วนการบริหารด้านงบประมาณโดยให้สอดคล้องกับงบประมาณในการลงทุนการผลิตบัณฑิตแต่ละปีและจัดอบรมบุคลากรเป็นประจำ ด้านการเรียนการสอน ทั้งนี้มหาวิทยาลัยได้ส่งเสริมบุคลากรเจ้าหน้าที่และนิสิตให้ได้รับทุนของมูลนิธิของมหาวิทยาลัย ทุนเล่าเรียนหลวงรวมถึงทุนอื่น ๆ อีกมากมายเพื่อนิสิตพร้อมยังส่งเสริมนวัตกรรมการศึกษาด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

จากการศึกษาวิจัยบทบาทการผลิตบัณฑิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยผู้วิจัยจะอภิปรายผลไว้ดังนี้

บทบาทด้านนิสิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยอยู่ภายใต้แผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษาระยะที่ ๑๒ ซึ่งจะต้องสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ปรัชญาปณิธานตลอดจนพันธกิจเพื่อให้ได้บัณฑิตที่มีคุณภาพตามวัตถุประสงค์ทั้งยังมีความสามารถหลากหลายทั้งในด้านเทคโนโลยีภาษาและการเผยแผ่โดยมีพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานสามารถผลิตงานวิจัยและสร้างนวัตกรรมใหม่ ๆ โดยจะต้องดำเนินไปตามหลักไตรสิกขาพร้อมด้วยหลักปฏิบัติมรรคมีองค์ ๘ สอดคล้องกับจุฑามาศ แสงงามและคณะวิจัยเรื่อง “ทางเลือกสำหรับการส่งเสริมการเรียนรู้ด้านวิถีวิทยาการวิจัยดิจิทัลทางการศึกษาของนิสิตบัณฑิตศึกษาโดยใช้แนวคิดแผนภาพมโนทัศน์” ผลการวิจัย พบว่า เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทสำคัญในการเรียนการสอนมากขึ้นจนทำให้ต้องมีการพัฒนาให้ตนเองเท่าทันอยู่เสมอโดยเข้ามามีบทบาทในกระบวนการเรียนรู้การเรียนการสอนตลอดจนการประเมินผลการให้ข้อมูลที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

บทบาทด้านอาจารย์ผู้สอน มหาวิทยาลัยได้ส่งเสริมการผลิตบุคลากรให้มีความชำนาญการมากขึ้น โดยให้พัฒนาศักยภาพที่เป็นผลดีต่องานวิชาการและการเรียนการสอนเป็นผลให้การวิจัยของบัณฑิตมีคุณภาพสามารถตอบโจทย์ปัญหาของสังคมในยุคปัจจุบันได้ดียิ่งขึ้นมีการอบรมทักษะภาษาต่าง ๆ และพัฒนาเทคโนโลยีในการสื่อสาร สอดคล้องกับ ชูติมณฑน์ แดนสลัด วิจัยเรื่อง “การศึกษาการจัดการเรียนการสอนของอาจารย์ในยุคไทยแลนด์ ๔.๐ หลักสูตรบัณฑิตศึกษาคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผลการวิจัยพบว่า ผู้สอนจะต้องมีการปรับเปลี่ยนบทบาทและพฤติกรรมในการจัดการเรียนการสอนให้นักเรียนโดยให้มุ่งเรียนรู้ และมีส่วนร่วมในการเรียนรู้เพื่อจะได้ฝึกทักษะการแก้ปัญหาจากสถานการณ์จริง

บทบาทด้านหลักสูตร หลักสูตรจะต้องมุ่งเน้นสร้างบัณฑิตที่มีความรู้เป็นนักวิจัยเป็นนักพัฒนา โดยมีการส่งเสริมให้ความรู้ด้านวิชาการด้านอาชีพมากกว่าในคัมภีร์เพื่อให้นำไปพัฒนาปรับปรุงวัดหรือสถานที่ที่ตนเองพักอาศัยอยู่ให้เกิดความเจริญโดยมุ่งเน้นปฏิบัติตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา

เป็นหลัก นอกจากนี้มหาวิทยาลัยยังมีนโยบายพัฒนาหลักสูตรทุก ๆ ๕ ปี เพื่อให้ได้หลักสูตรที่มีความทันสมัย สอดคล้องกับ ญัตติของสภาฯ มุขสุตาชัยศิริและคณะ วิจัยเรื่อง “การพัฒนาหลักสูตรสศคศึกษา มหาบัณฑิต (หลักสูตรนานาชาติ) วิทยาลัยพุทธศาสตร์นานาชาติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาหลักสูตรจำเป็นต้องมีการหลอมรวมหลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทและนิกายอื่นเพื่อเป็นการเปิดกว้างให้นักศึกษาจากทั่วโลกได้มาศึกษาหลักสูตรมหาบัณฑิตนี้โดยมีความรู้พื้นฐานที่แตกต่างกันนำมาบูรณาการให้เกิดความรู้ด้านสติอย่างหลากหลายแหล่งความรู้ทั่วโลก

บทบาทด้านงบประมาณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้งบประมาณจากรัฐบาล และยังส่งเสริมการจัดกิจกรรมระดับนานาชาติ งานด้านงานวิจัยที่เกิดประโยชน์ต่อสังคมและเป็นที่น่าสนใจทั้งระดับประเทศและระดับโลก โดยมหาวิทยาลัยควรมีการปรับปรุงการทำงานในส่วนการบริหารด้านงบประมาณโดยให้สอดคล้องกับงบประมาณในการลงทุนการผลิตบัณฑิตแต่ละปีและจัดอบรมบุคลากรเป็นประจำด้วย สอดคล้องกับ นายรังสรรค์ วัฒนาชัยวิชิตและคณะ วิจัยเรื่อง “วิเคราะห์กระบวนการใช้จ่ายงบประมาณตามนโยบายและยุทธศาสตร์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในเขตพื้นที่ภาคใต้ตอนล่างมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี” ผลการวิจัยพบว่า มหาวิทยาลัยได้กำหนดแผนงานเพื่อบูรณาการจัดการดำเนินงานการพัฒนาวิทยาลัย โดยใช้ยุทธศาสตร์การจัดสรรงบประมาณเป็นแนวทางในการกำหนดลำดับความสำคัญ มีรายละเอียดลักษณะของรายจ่าย ๕ ลักษณะ คือ งบบุคลากร งบดำเนินงาน งบลงทุน งบอุดหนุนและงบรายจ่ายอื่น ๆ

บทบาทด้านการเรียนการสอน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้ปรับเปลี่ยนวิธีการเรียนการสอนโดยเน้นให้เกิดการพัฒนาตนเองของนิสิตในส่วนของอาจารย์จะมีหน้าที่เป็นผู้ให้คำปรึกษาให้คำแนะนำแก่นิสิตนิสิตจะต้องมีการพัฒนาตนเองให้เท่าทันโลกปัจจุบันและเท่าทันเทคโนโลยีที่มีความทันสมัยมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับ นิภาพรรณ เจนสันติกุล ได้ทำการศึกษาเรื่อง “ระบบการศึกษาเพื่อการเรียนรู้: ทางเลือกเพื่อแก้ปัญหาการบริหารสถาบันอุดมศึกษาแบบแม็กโดนัลด์ในประเทศไทย” ผลการวิจัยพบว่า การจัดการเรียนการสอนระบบการศึกษาที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง และการสอดแทรกกระบวนการเรียนการสอนตามสภาพเป็นจริงโดยพิจารณาตั้งแต่กระบวนการปฏิบัติงานการสร้างรูปแบบการสอนให้เหมาะสมกับผู้เรียน การจัดการศึกษาจะต้องมีลักษณะเป็น “world class” เป็นนานาชาติ และพุทธวัฒนธรรม

บทบาทด้านอำนวยความสะดวกการเดินทางมหาวิทยาลัยควรทำ MOU ร่วมกับรัฐบาล เอกชน และทุกภาคส่วนเพื่อให้ช่วยสนับสนุนและอำนวยความสะดวกในการเดินทางแก่นิสิตและผู้ต้องการเดินทางไปยังมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อยจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ควรทำการศึกษาเส้นทาง

คมนาคมขนส่งสาธารณะเพิ่มเติม หรือหาแนวทางการขยายเส้นทางที่มีบริการขนส่งเช่น รถตู้รถ รถเมล์ รถไฟ หรือรถประจำทางต่าง ๆ เดินทางจากพื้นกรุงเทพมหานครไปยังพื้นที่ที่ใกล้เคียงโดยยกตัวอย่างเช่น รถตู้ประจำทางที่เดินทางจากกรุงเทพมหานครถึงจังหวัดปทุมธานี หรือจังหวัดใกล้เคียงที่นิสิตนักศึกษาสามารถเดินทางต่อรถเพื่อเพิ่มตัวเลือก ความสะดวกและทางเลือกให้แก่ นิสิต โดย กองกิจการนิสิต สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย นั้นเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบพร้อมพัฒนาไปตามสถานการณ์และงบประมาณโดยปัจจุบันมีรถคอยอำนวยความสะดวก ๑๓ คัน ต่อวัน

บทสรุป

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยตั้งยุคสถาปนาโดยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงปัจจุบันได้มีการผลิตบัณฑิตทั้งในระดับปริญญาตรี ปริญญาโทและปริญญาเอกอย่างต่อเนื่องและประสบความสำเร็จส่งผลให้คณะสงฆ์มีความเข้มแข็งด้วยองค์ความรู้ที่เกิดจากการศึกษาการพัฒนาในรูปแบบของการวิจัยจนกระทั่งมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในยุคปัจจุบันโดยการนำขององค์อธิการบดีรูปที่ ๖ พระธรรมวัชรบัณฑิต, ศ.ดร. ได้พัฒนามหาวิทยาลัยตามปรัชญา ปณิธาน วิสัยทัศน์และพันธกิจของมหาวิทยาลัย จนสามารถผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพพัฒนาอาจารย์ให้มีความเป็นเลิศ บูรณาการพระพุทธศาสนาควบคู่กับศาสตร์สมัยใหม่ ทั้งยังได้รับงบประมาณจากทางภาครัฐส่งเสริมการเรียนการสอน พัฒนาเทคโนโลยีที่เข้ามามีบทบาทมากในปัจจุบัน ได้มีการพัฒนามหาวิทยาลัยให้มีความเหมาะสมในการจัดการเรียนการสอนพร้อมกันนั้น ยังส่งเสริมการผลิตบัณฑิตโดยมอบทุนการศึกษา จัดหาทุนการศึกษาให้กับนิสิตทั้งที่เป็นพระภิกษุและคฤหัสถ์ นอกจากนี้มหาวิทยาลัยยังส่งเสริมการวิจัยโดยใช้นวัตกรรมทางการศึกษาเพื่อพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอีกด้วย

ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการทบทวนวรรณกรรม ศักยภาพวิจัยที่เกี่ยวข้องและการสัมภาษณ์กลุ่มผู้บริหารมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย นับเป็นข้อมูลที่สามารถนำไปวางแผน ทบทวนพัฒนาในกลุ่มผู้รับผิดชอบโดยตรงก็จะเกิดประโยชน์ในการของบประมาณสนับสนุนการบริหารจัดการ

๒. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๑. การศึกษาการผลิตบัณฑิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในทศวรรษหน้า
๒. การศึกษาสภาพปัญหาการผลิตบัณฑิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในปัจจุบัน

บรรณานุกรม

กองแผนงาน สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิการวิทยาเขตแบบประชาพิจารณ์. **แผนพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิการวิทยาเขตในช่วงแผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษา ระยะที่ ๑๒ (๒๕๖๐ - ๒๕๖๔)**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิการ, ๒๕๕๙.

คณะกรรมการฝ่ายจัดกิจกรรมวิชาการและนิทรรศการ มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิการวิทยาเขต. **สัจฉิบัตร ๑๓๓ ปี มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิการ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิการ, ๒๕๖๓.

จำนงค์ ทองประเสริฐ (ราชบัณฑิต). **มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิการในอดีต**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิการ, ๒๕๓๒.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต). **รวมบทความวิทยานิพนธ์ ระดับพุทธศาสตรมหาบัณฑิต และพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. กรุงเทพมหานคร: หอไตรการพิมพ์, ๒๕๕๓

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ). **ชีวิตเป็นสิ่งที่พัฒนาได้**. กรุงเทพมหานคร: อตัมมโย, ๒๕๓๓.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). **แก่นแท้ของพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๓.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส และคณะ. **ประวัติและพัฒนาการมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิการวิทยาเขต**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ๒๑ เซ็นจูรี จำกัด, ๒๕๕๘.

พระมหาสันติ ธีรภทโท และคณะ. “สภาพปัญหาการบริหารงานบุคคลของมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิการวิทยาเขต”. **รายงานวิจัย**. กองกลางสำนักงานอธิการบดี: มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิการวิทยาเขต, ๒๕๕๓.

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิการวิทยาเขต. **งานครบรอบวันสถาปนา “๑๓๓ ปีมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิการ”**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิการ, ๒๕๖๓

_____. **พระไตรปิฎกฉบับมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิการวิทยาเขต**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิการ, ๒๕๓๙.

_____. **ประวัติมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิการวิทยาเขต**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิการ, ๒๕๔๕.